

БОГ И ОГЛЕДАЛОТО

За срама, тялото и правото
да бъдем несвършени



ОРИОН СЕЙНТ

ФИЛОСОФСКА ПОВЕСТ

2026

Съдържание

Преди да започнем	4
Първа част · Чуждият поглед	5
1 Човекът преди огледалото	5
2 Гласът на майката	7
3 Обещаната версия	9
4 По чий образ	11
5 Голота и врата	15
6 Малка сметка на несъвършенството	17
Втора част · Под кожата	19
7 Белегът	19
8 Възрастта не моли за извинение	21
9 Болката на тялото	23
10 Желанието под дрехите	25
11 Концертът	27
12 Мъжът и задължението да издържа	31
13 Красота без спокойствие	33
Трета част · Спорът с Бога	35
14 Градината и въпросът	35
15 Гордостта на съвършенството	38
16 Правото на промяна	40
17 Да останеш човек след грешката	43
18 Любовта няма предварителен изпит	46
19 Изображението не е човекът	49

Четвърта част · Отворената врата	51
20 Цената да бъдеш видим	51
21 Майката не дава общо разрешение	53
22 Изложбата	55
23 Празното място	58
24 След добрия ден	61
25 Неделно утро	64
26 Не за работа	66
27 Завръщането на лицето	69
След огледалото	72
Библейски препратки	74

Преди да започнем

Въпросът за Божия образ може да се зададе и от човек, който не знае дали вярва. Достатъчно е да е заставал пред огледало с усещането, че някой е допуснал грешка, и да е посочвал себе си като доказателство.

Тази книга започва с такъв човек. Елена е художничка, която умее да вижда достойнството в чуждите лица и почти винаги го пропуска в своето. Докато подготвя изложба, тя трябва да различи грижата от поправянето на всяка цена, личното пространство от срама и отговорността от навика да се наказва. Понякога разбира разликата. Понякога повтаря старата грешка с по-образовани думи.

Библейският въпрос присъства тук като отворена врата. Има вярващ свещеник, който не смята човешкото лице за технически чертеж на Бога. Има жена, за която думата „Бог“ още носи гласа на наказанието. Има хора, които искат да бъдат оставени да живеят, без някой да обяснява болката им като необходим урок.

Нито един от тях не е длъжен да стане красив, здрав или постоянно спокоен, за да заслужава уважение. Това не отменя последствията от постъпките им. Самоприемането започва да има смисъл, когато човек може да каже едновременно „Струвам нещо“ и „Тук трябва да постъпя по-добре“.

За читателя, който е уморен от заповеди да се обича, тук няма изпит по щастие. Има история за една изложба, няколко разговора и една недовършена картина. Огледалото остава на стената. Постепенно му се отнема правото да решава всичко.

1 Човекът преди огледалото

Сутринта, в която реши да нарисува себе си, Елена първо изми огледалото. После прозореца. После чашата, от която още не беше пила. Когато стигна до дръжката на кухненския шкаф, разбра, че домакинството отново е наето да прикрива страх.

Беше на петдесет и две. В ателието ѝ имаше портрети на хора, които не познаваше добре, но беше рисувала с щедрост. Продавачката от пекарната имаше уморени клепащи, изобразени с нежност. Един стар актьор имаше гуша, която в картината изглеждаше като част от сложния му живот. Собствената ѝ брадичка обаче беше административен проблем, изискващ незабавно решение.

Понякога си представяше посетител, който ще види картините и ще разбере колко заслужава да бъде обичана. Той трябваше да се възхити и от свободата ѝ от чуждото мнение. Елена се срамуваше от това желание. После се възхищаваше на честността, с която го признава. Можеше да продължи така до вечерта, без да направи първата линия.

Постави огледалото до платното. Направи първата линия по-тънка от видяното. Удължи шията. Премести едното око. След четиридесет минути върху платното се появи жена, която вероятно би могла да бъде нейна по-малка, по-добре финансирана сестра.

Елена обърна картината към стената.

Вратата на галерията изскърца. Николай носеше рамка под мишница и закуска в хартиена торба. Той

реставрираше мебели и картини и имаше дразнещото качество да забелязва кога нещо е прекалено поправено.

- Кого рисуваш?

- Никого засега.

- Скъпа работа. Никой обикновено не плаща.

Остави рамката и седна. Не посегна към обърнатото платно. Елена оцени това повече, отколкото би признала.

Предстоеше ѝ изложба след шест седмици. Заглавието беше „Преди да се скрия“. Беше го измислила в ден, когато се чувстваше смела. Днес ѝ звучеше като име на престъпление, извършено от самата нея.

- Искам да рисувам хората, преди да се престорят на други - каза тя.

Николай разгъна торбата.

- Ще имаш ли столове?

- Какво общо има това?

- Ако ще бъдат хора, някой ще иска да седне.

Тя се усмихна. Винаги започваше с големите въпроси. Той проверяваше дали лампата работи и дали човекът има къде да остави палтото си.

След като си тръгна, Елена обърна платното отново. Погледна гладкото чуждо лице. То не беше лошо нарисувано. Именно това я натъжи. Беше вложила умение в собственото си отсъствие.

На нов лист започна от ръката. Имаше петънце боя край нокътя, груба кожа на палеца и малка следа от порязване. Нарисува ги. Ръката приличаше на нейната и не изискваше обяснение.

Лицето можеше да почака до утре. За първи път от години отлагането не приличаше на бягство. Беше решила откъде може да започне, без да се лъже.

2 Гласът на майката

Майка ѝ се обади в единадесет и попита дали е яла. След това попита дали има работа. След това, с глас на човек, който отваря последния прозорец за проветряване, попита дали е напълняла.

- Не знам, мамо. Не вода дневен отчет.

- Казвам го за твое добро.

Това изречение беше старо семейно наследство. Нямаше рамка, но висеше във всяка стая.

Мария беше на седемдесет и осем и живееше в апартамент с нисък балкон. Някога беше счетоводителка. Разбираще от липси, срокове и малките отклонения, които накрая се превръщат в голям проблем. Към дъщеря си беше приложила същия метод. Косата трябваше да се укроти. Смехът да се намали. Коленете да се съберат. Красотата, според нея, беше ред, който човек поддържа, за да не му направят забележка.

Като момиче Елена беше чула на семейна вечеря, че носът ѝ е „малко особен“. Не помнеше кой е седял до нея, какво са яли или дали навън е валяло. Помнеше думата. Носът ѝ беше прекарал следващите десетилетия в опити да се извини.

- Ела в неделя - каза Мария. - Ще направя супа.

- Ще дойда. Но не искам да говорим за килограмите ми.

Мълчанието отсреща беше толкова плътно, че Елена почти видя как майка ѝ оставя телефона, без да го оставя.

- Вече нищо не може да ви се каже.

Елена усети познатото желание да обясни, да успокои, да отстъпи малко. Вместо това повтори, по-тихо:

- За супата може. За тялото ми не искам.

Разговорът приключи неудобно. Никой не се почувства просветлен. Границата не беше получила аплодисменти.

По-късно Елена намери снимка на майка си на двадесет и три. Мария беше на плаж, облежната на камък, с лице, което още не се стараеше да изглежда почтено. На гърба някой беше написал годината. Майка ѝ носеше бански, за който десетилетия по-късно би имала мнение.

Елена дълго гледа снимката. Не ѝ помогна да оправдае забележките. Помогна ѝ да види, че преди майка ѝ да стане глас, е била момиче, към което също са говорили.

Вечерта пригответи нещо за ядене. Докато режеше хляба, чу в главата си: „Толкова дебело ли?“ Разпозна гласа и остави филията така.

Не беше победила майка си. Не беше длъжна да я побеждава. Беше я поканила в неделния си ден и беше затворила една врата, през която дотогава можеше да се влиза без почукване.

3 Обещаната версия

Мира, дъщерята на сестра ѝ, дойде да помогне с поканите. Беше на двадесет и четири, работеше с изображения и говореше за файловете като за домашни животни: този се дърпал, онзи не искал да се отвори, третият бил окончателно умрял.

Показа на Елена проект за плакат.

- Твоя снимка ще стои добре тук.

- Нямам добра.

- Имаш. Само не харесваш тази, на която приличаш на себе си.

Елена се засмя и веднага поиска да види друга снимка.

Мира отвори приложение. С две движения кожата на лицето се изглади. Третото повдигна скулите. Елена погледна екрана с облекчение, което я засрами повече от бръчките.

- Така съм по-добре.

- Така си по-лесна за този формат - каза Мира. - То има предпочитания.

В приложението всички предпочитания бяха представени като подобрения. Никъде не пишеше, че едно лице се приближава до ограничен набор от други лица. Пишеше „освежаване“. Дори алгоритъмът имаше възпитание.

На съседния прозорец се появи реклама на курс за най-добрата версия на човека. Мъж с безупречни зъби обещаваше ново начало в седем стъпки. Елена се зачуди къде отиват старите версии. Дали някъде има склад, пълен с хора, които са се смеели прекалено шумно, обичали са неподходящ човек и са яли след осем вечерта.

- Ти използваш ли го за себе си? - попита тя.

Мира прибра телефона малко по-бързо от необходимото.

- Понякога.

Елена понечи да каже, че това поколение е обсебено от външност. Спря. Тя самата беше прерисувала лицето си сутринта, само че с по-скъпа четка.

Избраха снимка, на която Елена се смееше с глава, леко обърната към някого извън кадъра. Имаше гънки около очите и петно върху ръкава. Мира премахна петното, защото то беше следа от разлято кафе, а не черта на лицето. Елена поиска да остави бръчките. После поиска да ги намали съвсем малко. После въздъхна.

- Остави ги. Днес мога толкова.

Мира не превърна това в урок. Натисна „Запази“.

Когато излезе, Елена забеляза, че младата жена беше проверила отражението си във витрината. Същото правеше и тя. Между тях имаше двадесет и осем години, различни технологии и еднаква тревога дали светът ще ги приеме в сегашния им вид.

Елена написа на гърба на пробния плакат: „Изложбата няма да изисква от посетителите да бъдат по-смели от мен.“ Още не знаеше дали ще успее да спази това.

4 По чий образ

Отец Павел дойде за една икона, която Николай беше оставил в галерията след ремонт на рамката. Свещеникът беше нисък, с очила, поправяни с лепило, и глас, който не се старееше да изпълни помещението. Елена го познаваше от общ приятел. Харесваше го, защото можеше да каже „Не знам“, без да сваля расото.

- Ако сме направени по Божи образ - попита тя, - защо непрекъснато искаме да изглеждаме като някой друг?

Той погледна автопортрета, обърнат към стената.

- Може би първо трябва да уточним какво разбираме под образ.

- Очаквах точно това. Винаги има дребен шрифт.

- При мен вече и едър да е, пак ми трябва очилата.

Седна на стола, който Николай беше настоял да остане свободен.

- Не мисля, че Бог има твоя нос или моя плешивина.

Когато говоря за Божия образ, имам предвид достойнството на личността и способността ѝ да отговаря, да обича, да влиза в отношения. Това е повече от външност. Не е доказателство, че всяка наша постъпка е добра или че никога няма да имаме нужда от лечение.

- Значи мога да си оправя зъба, без да обидя Създателя?

- Надявам се. Иначе моят стоматолог отдавна работи срещу Провидението.

Елена се засмя, но след това усети раздразнение. Беше дошла с противоречие, което ѝ изглеждаше почти неразрешимо, а той беше намерил място за зъболекар. Искаше въпросът ѝ да бъде взет на сериозно. Искаше и да го затрудни; това второто беше по-неприятно за признаване.

- Вие винаги ли умеете така да обясните нещата? - попита.
- Човек е ценен, но греша. Бог е добър, но човекът страда. Всяко изречение си има изход.

Павел свали очилата.

- Понякога използвам обясненията като изход. Случва се да отговоря добре и да не чуя човека. Някой ми говори за болка, а аз защитавам колко правилно разбирам вярата си.

Отговорът я смути. Беше очаквала възражение, с което да продължи спора. Сега не знаеше как да използва признанието му, без да бъде жестока.

- Тогава как да разбере кога ми говорите за мен и кога за себе си?

- Питайте ме отново, ако съм ви подминал. А аз трябва да забележа, че искате отговор, а не да победя.

Елена погледна ръцете му. Очилата лежаха между тях и лепилото по дръжката се виждаше ясно. Този дребен предмет я върна към човека отсреща. Беше по-лесно да се спори със свещеник, когато той е само длъжността си.

Елена се облегна назад. Беше ѝ приятно да мисли, че всеки опит за промяна е посегателство срещу съвършен оригинал. Това би я освободило от няколко трудни решения. Само че оригиналът понякога болеше, понякога лъжеше и почти винаги отлагаше неприятните разговори.

- Но ако сме толкова ценни, защо ни учат да се чувстваме лоши?

Павел не отговори веднага.

- За някои хора говоренето за смирение е станало начин да ги държат малки. Това ме тревожи. И все пак не мога да зачеркна целия въпрос за злото, само защото някой го е използвал жестоко. Човек може да носи достойнство и да нарани друг човек. Трябва да пазим първото и да се занимаваме честно с второто.

Елена погледна ръката си. Имаше боя по нея. Същата ръка беше рисувала хубави неща и беше затваряла телефона на майка ѝ с повече сила, отколкото е необходимо.

- Не ми дадохте лесен отговор.

- За лесните има табели по автобусите.

На тръгване Павел попита кога е откриването. Елена му даде покана. После обърна автопортрета, преди вратата да се затвори. Той го видя и не каза дали жената на него е красива. Попита:

- Тя как се чувства?

За тази жена Елена още нямаше отговор.

5 Голота и врата

Първата поканена моделка отказа да се съблече. Казваше се Вера, беше учителка по литература и беше дошла, защото харесваше картините на Елена. Предварително бяха говорили за портрет на раменете и шията. В ателието идеята внезапно се беше разширила.

- Ще бъде много деликатно - обясни Елена. - Тъкмо за това става дума. Да не се срамуваме.

- Аз не се срамувам. Не искам.

Елена чу отказа като неразбиране на собственото ѝ изкуство. Понечи да обясни още. Вера постави палтото върху коленете си и зачака с търпението на жена, прекарала години с хора, които смятат всяко „не“ за начало на преговор.

- Можем ли да рисуваме онова, за което се уговорихме?

Елена остави четката.

- Да. Извинявай.

Думата беше кратка, но трябваше да мине през цялата ѝ представа, че освобождава хората. В тази представа тя беше добрата страна. Оказа се, че добрата страна също може да натиска.

Вера разкопча само най-горното копче на ризата си. Седна. След няколко минути разговорът стана обикновен. Говориха за клас, който отказвал да чете, и за момче, което на всеки въпрос отговаряло, че животът е безсмислен, но се вълнувало изключително много от междучасието.

Елена рисуваше линията на яката. Между плата и кожата имаше малка сянка. Видя колко неща може да съдържа едно рамо, без да се превръща в доказателство за нечия смелост.

След сеанса Вера погледна скицата.

- Това съм аз.

Не каза „по-хубава съм“. Елена прие думите като достатъчни.

Когато остана сама, прочете бележките си за изложбата. В една от тях пишеше, че естественото тяло не трябва да бъде скривано. Зачеркна „трябва“. После зачеркна цялото изречение.

Тялото може да е естествено и да е лично. Човек може да затвори вратата, защото иска спокойствие, не защото се смята за нечист. Елена знаеше това за банята си. Беше странно колко лесно го забравяше за чуждото ателие.

На следващия ден изпрати на Вера снимка на скицата и попита дали иска да бъде показана. Не получи отговор веднага. Изчака. Не написа второ съобщение за важността на изкуството.

Следобед Вера разреши картината да участва, с първото ѝ име и без личната история от разговора им. Елена записа условието до заглавието. За изложба за срама това беше по-съществено от всички красиви думи в предварителния текст.

6 Малка сметка на несъвършенството

Константин се появи в светъл костюм и с предложение за финансиране. Представляваше компания „Нова“, която продаваше грижа за кожата и обещания за вътрешна промяна в различни разфасовки. Беше видял плаката и смяташе, че изложбата има „силен разговорен потенциал“.

Елена му предложи кафе. Той попита дали има растително мляко. Имаше обикновено и един стар лимон. Избра водата, без да коментира.

- Харесвам темата ви - каза. - Хората имат нужда да се приемат.

Извади предложение. Компанията щеше да плати печата, осветлението и част от наема. В замяна логото ѝ трябваше да присъства на поканите. Щеше да има щанд и кратка демонстрация. Елена сметна сумата. За първи път от седмици изложбата започна да изглежда възможна без просрочена сметка.

- Каква демонстрация?

- Малко преживяване. Посетителят вижда сегашния си образ и възможния си образ. После наш човек обяснява как да се доближи до него.

Елена погледна към огледалото.

- Мислех, че целта е да може да остане при сегашния.

- Разбира се. Но приемането не изключва подобренето.

Това беше вярно и затова беше трудно. Ако предложението беше очевидна жестокост, Елена би го отказала с удоволствието на човек, който може да си позволи ясна морална поза. Константин говореше учтиво. Служителите му имаха заплати. Някои клиенти вероятно

харесваха продуктите. А лампите в галерията действително примигваха.

- Искам да прочета условията - каза тя.

- Точно така. Добрите решения не се вземат под натиск.

Остави папката и на тръгване добави, че отговорът е необходим до следващия петък.

Вечерта Елена разположи разходите върху масата. Едната колона съдържаше рамки, печат и електричество.

Другата беше по-трудна за изчисляване. В нея имаше хора, които ще влязат да си отдъхнат от оценяването и ще получат още едно предложение да изглеждат различно.

Не всеки крем е обида, помисли тя. И не всяка платена подкрепа е покупка на съвест. Въпросът беше какво точно ще се случва тук, между тези картини, с нейната покана.

Прибра договора в чекмеджето, но не го заключи. През нощта се събуди с желание да го подпише. На сутринта се засрами от желанието и реши, че то доказва какъв слаб човек е.

После си спомни колко много ѝ струват лампите.

Икономическата тревога не беше характеров дефект.

Решението оставаше нейно, но вече нямаше нужда да обижда човека, който трябваше да го вземе.

7 Белегът

Николай се съгласи да позира при условие, че може да държи отвертка. Твърдеше, че ръцете му се притесняват, когато нямат работа. Елена го настани до прозореца и му даде разхлабената дръжка на шкафчето. Получи модел и ремонт срещу едно кафе.

Белегът беше от вътрешната страна на китката. Тя го беше виждала и преди, но сега, когато рисуваше, погледът ѝ се задържа.

- От какво е?

- Стъкло. Бях на деветнадесет. Казаха ми да не нося прозореца сам. Реших, че съветите са за по-слаби хора.

Елена се наведе към листа.

- Ще го оставя.

- Той така или иначе е решил да остане.

В ателието прозвуча сухото щракване на винта. Елена нарисова светлата неравна линия. В рекламна снимка вероятно щеше да бъде премахната. Тук ѝ се струваше важна. После усети познатата опасност: беше готова да превърне чуждата рана в хубав символ, защото ѝ вършеше работа за изложбата.

- Трябва ли да разказвам как е станало?

- Не. Отвертката можеш да оставиш. Историята я остави на мен.

Тя кимна. Не всяка следа иска да бъде четена на глас. Николай имаше право на белег, който не доказва

устойчивост и не вдъхновява никого. Имаше право да е следа от глупава вечер, която предпочита да не повтаря.

- Пречи ли ти? - попита Елена.

- Понякога дърпа. В студено време. И когато работя дълго.

Това я върна от символите към китката. Белегът не беше само спомен. Имаше усещане, което тя не можеше да нарисува и нямаше право да обяви за красиво вместо него.

Николай огледа поправената дръжка, остави отвертката и раздвижи пръстите си. Два от тях трепнаха. Елена понечи да попита още, но видя умората в лицето му.

- Да спрем ли?

- За днес да.

След като си тръгна, тя написа заглавие: „Ръка след работа“. Изтри го. Написа „Николай“. Остави името.

Вкъщи извади от шкафа рокля, която не носеше, защото показваше стрии по бедрата. Облече я за вечеря сама. Нямаше публика, която да удостовери смелостта ѝ. Седна, плата се повдигна и тя го дръпна надолу по навик. После го остави.

По-късно пак го дръпна. Промяната не беше организирана достатъчно добре, за да се случи само веднъж. Елена дояде, без да превърне повторното движение в ново доказателство срещу себе си.

8 Възрастта не моли за извинение

В неделя Мария беше приготвила супа и беше боядисала косата си. Върху челото ѝ имаше малка тъмна следа от боя. Елена я забеляза и не каза нищо. Не искаше посещението да започне с преглед.

- Изглеждаш уморена - каза майка ѝ.

- Уморена съм.

Отговорът прекрати възможността лицето да се обсъжда като неуспешно представление. Мария сложи купите. Между тях остана предпазлива тишина.

На шкафа имаше рекламен лист за подмладяване. В него възрастта беше описана като нежелан посетител, който добрият домакин може да отпрати с подходящ продукт. Елена го взе.

- Това твое ли е?

- Пуснали са го в пощата.

- Пише, че можем да върнем времето.

- Ако могат да ми върнат и съпруга, ще се запиша.

Елена погледна майка си. Мария рядко говореше за баща ѝ без практическа причина. Беше починал преди единадесет години. Оттогава майка ѝ държеше неговата стара жилетка в гардероба и поддържаше мнение за почти всичко, което още можеше да бъде поддържано.

- Липсва ли ти много?

- Вечер. През деня се ядосвам на разни неща. Вечер няма на кого да ги разкажа.

Елена сгъна листа. На снимката жена с лице без история гледаше към бъдеще, което подозрително приличаше на минало. Помисли си колко разнородни желания се

събират под думата „младост“. Понякога човек иска гладка кожа. Понякога иска приятелите му да са живи. Продуктът предлага първото и оставя останалото да се надява.

- Искаш ли да те нарисувам? - попита.

- На тази възраст?

- Точно на тази.

Мария отмести поглед.

- Ще помисля.

Елена не настоя. След храненето помогна с чиниите. Майка ѝ се движеше по-бавно, отколкото преди година. Навеждането към долния шкаф изискваше време. Елена премести тежката тенджерата на по-висок рафт и попита дали така е удобно.

- Да - каза Мария. - Само не започвай да пренареждаш целия ми живот.

Елена остави останалите съдове по местата им.

Преди да тръгне, изтри внимателно боята от челото на майка си. Мария затвори очи. За миг и двете престанаха да поддържат позиция.

На вратата майка ѝ каза:

- В следващата неделя пак ела. Може без да рисуваш.

Елена обеща. В асансьора видя отражението си върху матовия метал. Изглеждаше на петдесет и две. За първи път тази информация не изискваше незабавно действие.

9 Болката на тялото

Стефан пристигна с бастун и поиска стол с облегалка. Беше преподавал физика, докато заболяване не беше променило начина, по който минаваше през деня. Не предложи подробности. Елена му посочи мястото до прозореца и премести едно платно, за да има достатъчно пространство.

- Благодаря - каза той. - Понякога хората ми обясняват, че пространството е вътре в нас. После не мога да мина до тоалетната.

Седна бавно. Елена беше подготвила няколко мисли за благодарността към тялото. Те ѝ се сториха неподходящи още преди да отвори тефтера.

- Харесваш ли идеята на изложбата?

- Зависи. Трябва ли накрая да кажа, че обичам болката си?

- Не.

- Добре. Защото не я обичам. И бих я променил, ако можех.

Елена усети как началният ѝ въпрос за Божието творение се разклаща. В удобен ден можеше да се пита дали всяко подобрение е гордост. Пред човек, който трябваше да изчислява колко стъпки са останали до стола, въпросът се нуждаеше от повече скромност.

- Може ли да се приема човекът и да не се приема всичко, което му се случва? - попита тя.

- Това се опитвам да правя. Обикновено преди обяд, когато още имам сили.

Елена започна да рисува. Стефан следеше светлината върху стената и говореше за любимата си лаборатория.

Беше обичал да показва на учениците, че измерването не унижава света. Помага да разбереш с какво работиш.

След двадесет минути поиска почивка. Тя прибра четката веднага. Той се изненада.

- Няма ли още малко, за да приключим?

- Ще довършим друг път.

- Това „още малко“ ми е взело много следобеди.

Елена донесе вода. Не се опита да му намери духовен смисъл. Постави чашата близо до ръката му и попита дали прозорецът да остане отворен.

На тръгване той видя в бележника ѝ изречението „Тялото винаги знае“. Посочи го с бастуна.

- Моето понякога изпраща противоречиви съобщения. Не го прави оракул.

Тя зачеркна „винаги“. Останалото също не ѝ се стори достатъчно точно.

Следобед позвъни, за да запази час за рамото си, което болеше от месеци. Беше го отлагала, защото се гордееше, че издържа. Докато чакаше да ѝ вдигнат, си спомни как Стефан беше поискал удобен стол, без да се извинява.

Когато отговориха, Елена описа какво я боли. Не добави, че вероятно е глупост. Човекът отсреща записа часа и адреса. Разговорът беше съвсем обикновен. Тъкмо това ѝ помогна.

10 Желанието под дрехите

На втория сеанс Вера донесе череши. Беше ги купила от жена, която твърдяла, че са сладки като първа любов. Вера отговорила, че първата ѝ любов е била доста кисела, и получила малка отстъпка.

Елена изми плодовете и ги сложи между боите. Разговорът тръгна към желанията с лекотата, с която понякога върви разговор между хора, вече преживели един честен отказ.

- Най-трудно ми беше да призная, че още искам някой да ме докосва - каза Елена.

- Защо „още“?

- Не знам. Като че ли е трябвало да ми мине.

След раздялата с Васил беше прекарала две години в много подредена самота. Наричаше я независимост. Част от нея действително беше такава. Другата част се страхуваше да излезе на вечеря и да покаже лице, което вече не можеше да разчита на приглушена светлина през цялото време.

- На колко години трябва да станем, за да не ни питат защо искаме нещо? - попита тя.

- Вероятно никога. Аз спрях да чакам възрастта да ми даде разрешение.

Вера изяде една череша и остави костилката върху салфетка. Не говореше като победител. Елена знаеше, че и тя се страхува, че има дни, в които предпочита никой да не я гледа.

- Ами ако желанието е лошо?

- Тогава трябва да помислим какво правим с него. Самото му появяване не е заповед.

Елена си спомни художник, който беше наричал всяка своя грубост „неподправеност“. Ако обидел някого, бил верен на природата си. Ако прескочел чужда граница, се освобождавал от ограничения. Всички други трябваше да се освободят от неудобството да бъдат наранени.

Тя не искаше книга, картина или вяра, които предоставят такова разрешение. Гневът можеше да се появи естествено. От това не следваше, че всеки удар е оправдан. Желанието можеше да е човешко, без човекът срещу нея да му дължи отговор.

- Може би се страхувам да не изглеждам смешна - каза.
- Ще изглеждаш понякога. На мен ми се случи миналия месец. Преживях го.

Това беше по-успокоително от обещанието, че любовта винаги идва при онзи, който е готов. Елена не беше готова за гаранции. Беше готова за възможност.

Вечерта отвори съобщение от Николай, който я канеше на концерт. Написа, че е много заета. Изтри го. Написа, че би дошла, но предпочита да се срещнат направо пред залата.

Той отговори с часа. Нямаше разкритие, гръм или знак от небето. Елена огледа дрехите си, избра едно сако и провери дали в джоба има място за телефона. Вече мислеше как ще чуе музиката, а не само как ще бъде видяна.

11 Концертът

Николай чакаше пред залата с билетите в ръка. Елена беше дошла седем минути по-рано, за да не пристига задъхана. Той също беше дошъл по-рано. Поздравиха се и веднага останаха без занимание.

- Не те познах отдалече - каза той.

Елена погледна самото си.

- Толкова ли е различно?

- Не. Обикновено носиш нещо.

- Нося сако.

- Имах предвид рамка. Или торба с четки.

Тя се засмя малко по-късно, отколкото изречението изискваше. Николай прибра билетите, после ги извади, сякаш можеха да помогнат още веднъж.

Във фойето светлината идваше отгоре. Елена видя лицето си в тъмното стъкло на вратата и премести брадичката. Под очите се появиха две сенки, които у дома не бяха участвали в подготовката. Застана така, че Николай да вижда повече лявата ѝ страна.

Той говореше за реставрацията на залата. Посочи корниза, разказа как се почиства стара позлата и защо не всичко златно е позлата. Елена кимаше. Държеше корема си прибран и не чу края на обяснението.

- Ти харесваш ли такива неща? - попита той.

- Кой?

Николай свали ръката, с която сочеше тавана.

- Май говоря много.

- Аз май не слушам добре.

И двамата погледнаха билетите. Бяха достатъчно близки, за да пият кафе сред счупени рамки, и недостатъчно подготвени да стоят един до друг без работа за вършене.

В залата Елена съблече сакото. Под него блузата очертаваше ръцете ѝ. За миг реши да го облече отново, но вече ѝ беше топло. Остави го върху коленете си.

Николай се наведе да каже нещо за дървената облицовка. Точно тогава светлините угаснаха. Последните му думи прозвучаха по-силно, отколкото беше предвидил. Той замълча и се намести толкова внимателно, че столът изскърца.

Първото произведение мина почти без Елена. Тя следеше дали ръкавът се е повдигнал, дали диша твърде дълбоко, дали той е забелязал, че няколко пъти сменя положението на краката си. Когато започнаха ръкоплясканията, се включи със закъснение. Не би могла да каже какво беше чула.

После ниските инструменти започнаха сами. Звукът стигна до нея през пода и седалката. Усети го под ребрата, преди да различи мелодията. Отпусна корема си, за да поеме въздух. Следващата фраза я накара да издиша по-бавно.

Кракът ѝ се раздвижи в обувката. Рамото, което обикновено държеше високо, слезе малко. Топлината от залата вече не ѝ пречеше. Не потърси отражение в екрана на телефона. Той остана в джоба на сакото.

По време на паузата Николай попита дали иска да излязат във фойейето.

- Предпочитам да остана тук.

Той остана. Докосна пръстите ѝ върху облегалката между двата стола, после отдръпна ръката си, преди тя да реши какво иска. Елена се наведе да вдигне програмата и я

изпусна отново. И двамата посегнаха към нея. Удариха си главите леко.

- Добре ли си? - попита той.

- Да. Само много официално се навеждам.

Николай се засмя. Когато музиката започна отново, тя остави програмата на пода.

След концерта той попита коя част ѝ е харесала най-много. Елена призна, че първата почти е пропуснала.

- А аз почти пропуснах началото на втората - каза той. - Мислех дали съм те ударил силно.

Навън беше хладно. Сакото вече беше измачкано там, където го беше стискала. Николай предложи да отидат за нещо топло, но Елена искаше да върви още малко. Хвана го под ръка. Беше по-лесно да направи това, отколкото да подготви изречение за него.

Повървяха до следващата улица. Той започна да разказва за един ремонт и спря сам след третото изречение.

- Можеш да разказваш - каза тя. - Само по-бавно.

У дома закачи сакото, без да проверява отново как ѝ стои. В кухнята отвори чешмата. Между шума на водата и щракването на чайника долови няколко такта, които още можеше да чуе. Постоя, докато свършат.

12 Мъжът и задължението да издържа

Николай падна от малка стълба, докато сменяше осветлението. Не драматично. Едно неудобно движение, изпуснат инструмент и срамна секунда, в която земята се оказва по-близо от очакваното.

Елена го намери седнал на пода.

- Добре съм - каза той, преди тя да попита.

Имаше ожулено коляно и се беше уплашил. Обясняваше първото. За второто не намираше подходяща мъжка дума.

След прегледа и необходимата почивка се върна в галерията с указание да не вдига тежко. Елена беше помолила съсед да премести рамките. Николай ги видя подредени и се намръщи.

- Можеше да ме изчакаш.

- Можех. Но ти трябва да почиваш.

- Значи вече не съм нужен.

Тя остави поканите, които броеше. Изречението беше излязло по-рязко, отколкото той беше искал. Николай се загледа в дръжката на чантата си.

- Баща ми не е пропускал работа - каза след малко. - С температура, с болен гръб. Всичко. Вкъщи го уважаваме за това.

- И ти ли трябва да повтаряш същото?

- Ако не го правя, все едно казвам, че е бил глупав.

Елена не беше мислила, че грижата за себе си може да се преживява като предателство към мъртъв човек. За нея бащата на Николай беше непознат. За него още стоеше до вратата с работните обувки и следеше дали синът му е достатъчно издръжлив.

- Може да е направил каквото е могъл - каза тя. - А ти да имаш възможност да направиш друго.

Николай не отговори. После поиска кафе.

Елена го донесе и седна срещу него. Не му намери лека работа, за да му докаже, че все още е полезен. Беше изкушена да го направи. Той също чакаше задача, която да разреши присъствието му.

- Разкажи ми за онази синя рамка - каза тя.

Николай започна бавно. После се увлече. Боята била на няколко слоя; някой беше покрил добра дървесина с евтин лак; отдолу имало следа от друг цвят. Докато говореше, престана да следи дали заслужава стола си.

След час си тръгна, без да е поправил нищо. На прага каза:

- Утре може пак да мина. Само за кафето.

- Ще имам.

Вечерта Елена забеляза разхлабения винт на стълбата. Сложи върху нея лист „Не използвай“ и уговори подмяна. Не беше необходимо случката да се превърне в урок по смелост. Достатъчно беше да не се повтори.

13 Красота без спокойствие

Мира закъсня с поканите. Когато пристигна, очите ѝ бяха зачервени. Каза, че има алергия, после седна и призна, че е изтрила снимка.

- Някой написа, че изглеждам като изморена майка на себе си.

Елена почувства яд към непознатия и недоумение към Мира. На двадесет и четири младата жена изглеждаше така, както тя самата мечтаеше да изглежда на тази възраст. Понечи да каже „Но ти си толкова хубава“. Видя, че изречението няма да стигне до мястото, което боли.

- Какво ти се случи, когато го прочете?

- Повярвах му за секунда. После вече не беше секунда.

Мира показва снимката. Беше снимана на дневна светлина, след дълъг работен ден. Имаше пъпка до устата и следа от възглавница върху бузата. Преди да я публикува, беше решила да бъде естествена. Сега думата ѝ звучеше като необмислен риск.

- Ще ти кажат да не обръщаш внимание - каза Елена.

- Вече ми казаха. Сигурно трябва и внимание да нямам, за да съм достатъчно здрава.

Остави телефона с екрана надолу. Елена седна до нея. Не поиска да вижда още коментари. Нямахше нужда от пълен опис на жестокостта, за да ѝ повярва.

- Аз мислех, че ти е по-лесно - призна.

- Защото съм млада?

- И защото ми изглеждаш красива.

- Това е хубаво. Само че не живея вътре в твоите очи.

Елена разбра колко често беше отричала чуждо страдание с комплимент. Човекът казва „Страх ме е“, а тя

отговаря „Няма основание“. Вероятно е искала да помогне. Получавало се е указание да се чувства по-правилно.

Мира поиска да оставят поканите за утре. Елена се съгласи, въпреки че печатницата чакаше. Можеха да изпратят готовата част и да довършат останалото без героизъм.

- Искаш ли да махнеш снимката завинаги? - попита.

- Не знам. Днес не искам да решавам.

Излязоха за нещо топло. Навън имаше вятър. Косата на Мира се заплете и тя посегна да я приглади. После продължи да разказва за клиент, който искал логото си „по-тихо, но да се чува повече“.

Елена се засмя. Мира също. Никой не снима момента. Той остана без доказателство, без реакция и без коментар под него. Двете се върнаха с горещи чаши, а телефонът още лежеше с лице към масата.

14 Градината и въпросът

Елена занесе на отец Павел малък портрет, който беше обещала да даде за благотворителен търг. Намери го в стаичка до църквата, където се бореше с принтер. Устройството твърдеше, че няма хартия. Хартия имаше. Вярата на двамата участници в разговора явно не беше еднаква.

- Подготвям беседа за доверие - каза той. - Засега не мога да я отпечатам.

Елена остави картината и седна.

- Четох началото на Битие. Първо хората са голи и не се срамуват. После се прикриват. Телата им не са се сменили.

Павел отвори книгата на бюрото.

- Променят се отношенията. Появяват се страхът, криенето, обвинението. Ако сведем целия разказ до това дали голотата е позволена, ще пропуснем много.

- Но защо толкова често чуваме точно това?

- Понякога защото е по-лесно да се контролира видимото. По-трудно е да провериш как човек се отнася към ближния си, когато никой не гледа.

Елена прочете въпроса към Адам. Кой му е казал, че е гол. В него чу нещо различно от забрана. Чу опит да се разбере откъде е дошъл страхът.

- Ако ти задам същия въпрос за срама - каза Павел, - не бих искал да изтрия всичко, което разказът казва за непослушанието. Аз вярвам, че има реално зло. Но

телесната особеност не е доказателство, че човек е извършил нещо лошо.

Тя кимна. Не беше дошла, за да приеме неговото богословие изцяло. Искаше да провери дали в него има място, където може да остави няколко ненужни обвинения.

- А Стефан? - попита тя. - Рисувам човек, който иска болката му да спре. Ако му кажа, че сътворението е добро, какво му давам? Още една причина да се срамува, че не е благодарен?

Павел затвори книгата с пръст между страниците.

- Не бих искал да му кажете това вместо мен. Аз вярвам, че е обичан. Не знам защо точно на него му се случва тази болка. Не мога да превърна незнанието си в обяснение за живота му.

- Но може да сте намерили удобен начин да запазите Бога добър. Всичко хубаво доказва любовта му, а за другото просто не знаем.

Тя се чу и за миг се уплаши от грубостта си. Част от нея искаше той да я спре. Друга част искаше да издържи на въпроса. Не беше сигурна дали търси честен разговор, или някого, когото може да накара да се чувства виновен вместо нея.

- Това е труден въпрос за мен - каза Павел. - И няма да ви убедя, като се престоря, че съм го приключил. Когато седя до страдащ човек, не искам доверието ми в Бога да го задължава да изглежда спокоен.

- А ако искам от Бога обяснение?

- Можете да го искате. И можете да ми кажете, че моят отговор не ви стига.

Тя притисна капачката на химикалката. Беше я държала толкова силно, че върху пръста ѝ имаше червена следа.

- Не ми стига - каза.

Павел кимна. Не се опита да поправи изречението ѝ. В стаята за малко се чуваше само принтерът, който още настояваше, че хартия няма.

- А дрехите в края? Бог ги облича.

- Да. Аз виждам и грижа там, сред тежките последствия. Не всичко, което покрива тялото, го обявява за срамно.

Елена се сети за Вера и за собственото си настояване да се съблече. За известно време тя също беше разделила света на смели голи хора и уплашени облечени хора. Съвсем малко по-различна униформа на старото изискване да бъдеш правилен.

Павел затвори книгата.

- Как върви изложбата?

- По-бавно. Преди знаех какво ще кажа.

- Това понякога е напредък.

Принтерът изведнъж заработи. Изплю три празни листа и един с половин изречение. Павел го погледна с явно човешко раздразнение.

- Ето. Способността да обичам още не гарантира, че обичам всяка машина.

Елена взе един от празните листове. Върху него записа имената на хора, чиито гласове чуваше пред огледалото. На последното място постави своето. Нямахше да е достатъчно само да обвини онези, които първи са говорили.

15 Гордостта на съвършенството

Константин предложи срещата им да бъде в кафене, защото там имало по-добра светлина. Елена подозираше, че и двамата щяха да изглеждат по-склонни към съгласие. Все пак отиде.

Той не отрече притесненията ѝ. Каза, че самият той има моменти, когато не харесва лицето си. После обясни колко полезно било човек да има контрол върху образа си.

- Всички искат да се развиват - каза.

- Искам и аз. Но не искам всеки посетител да получава списък с недостатъци.

- Няма да го наричаме така.

Точно там разговорът започна да се разминава. За Константин думите можеха да направят преживяването по-меко. За Елена вече не беше достатъчно преживяването да звучи меко.

На съседната маса млада жена снимаше чаша. Преместваше я, докато пяната се променяше. Елена я наблюдаваше с превъзходство. След това си спомни собствените си шестнадесет снимки на една четка за публикация, която трябваше да изглежда непринудена.

- Може би искам да се скрия зад изложбата - каза тя.

Константин я погледна изненадан.

- Как така?

- Да докажа, че съм над всичко това. Над суетата, над одобрението. Ще направя съвършена изложба срещу съвършенството и ще се разстроя, ако някой не я хареса.

Той се засмя. За първи път разговорът престана да прилича на представяне.

- Това поне го разбирам.

Елена отпи кафе. Беше открила нова възможност да се обвинява: ако иска да изглежда добре, е суетна; ако иска да приеме себе си, е суетна по по-сложен начин. Можеше да се върти в този кръг до края на деня и да нарича въртенето духовна работа.

Спомни си въпроса, с който беше започнала. Дали стремежът към съвършенство е гордост. Сега ѝ се струваше, че понякога е. Понякога е страх от унижение. Понякога е удоволствие от добре свършена работа. Един и същ човек може да носи всичко това, докато избира боята за косата си.

- Не мога да обещаая, че няма да имам суета - каза. - Мога да реша какво ще правим с хората на откриването.

Поиска щанд без сканиране на лице, без сравнение „преди и след“ и без демонстрация, която посочва черти за промяна. Продуктите можеха да бъдат описани честно, като продукти. Константин записа условията и каза, че трябва да ги обсъди.

Излязоха с различни очаквания, но без да се обявят за врагове. На тротоара Елена се видя в стъклото. Приглади косата си. Не го превърна нито в грях, нито в постижение. Просто беше духнал вятър.

16 Правото на промяна

Лидия дойде с нова прическа и старо желание да бъде рисувана. Елена я познаваше от години. Първо забеляза косата, после нещо в лицето, което не можеше да назове. Лидия забеляза погледа.

- Да, направих промяна - каза. - Харесва ми. Не те каня на комисия.

Елена се изчерви.

- Не исках да те съдя.

- Знам. Но напоследък говориш за приемането така, че човек може да се почувства виновен и за това, че иска друга прическа.

Седна пред платното. Беше дошла доброволно и искаше портрет на сегашното си лице. Не на някаква предполагаема истинска версия, която Елена трябваше да възстанови от миналото.

- Мислех, че различавам промяната от любов и промяната от омраза - каза художничката.

- Добре е да ги различаваш. Само не съм сигурна, че винаги са в отделни стаи.

Лидия разказа, че решението ѝ съдържало и несигурност, и желание. Беше мислила дълго, беше задавала въпроси и още имаше смесени чувства. Не беше станала друг човек. Сестра ѝ все така я дразнела. Сметките не се били подредили от само себе си. В огледалото обаче имало нещо, което харесвала повече.

- Не искам да представяш това като спасение - каза. - Но не го представяй и като падение.

Елена промени положението на лампата. Трябваше да рисува онзи, който е седнал пред нея, с неговата история

и решения. Нямахме право да обяви чуждата промяна за лъжлива само защото пречи на стройната ѝ идея.

По време на почивката Лидия поиска да види скицата. Посочи устата.

- Тук изглеждам сърдита.

- Беше сърдита.

- Вярно. Остави го малко. Не целия ми живот, само колкото беше.

Двете се засмяха.

След сеанса Елена отиде за часа за рамото си, който беше записала. Излезе с конкретен план за грижа и с неприятното признание, че трябва да промени работните си навици. Харесваше ѝ да говори за телесна мъдрост. По-малко ѝ харесваше да прекъсва рисуването, когато се увлече.

Вечерта нагласи стола, премести някои материали и постави напомняне да става. После си купи ярък шал. Нямахме терапевтична причина. Цветът ѝ доставяше удоволствие.

У дома го сложи пред огледалото. Лицето изглеждаше същото, но вечерта беше малко по-хубава. Елена запази този дребен резултат, без да го превръща в доказателство, че най-после е разбрала целия въпрос за промяната.

17 Да останеш човек след грешката

Името на Нина се появи, когато Елена подреждаше стари рисунки. Нина беше учила с нея. На една обща снимка стоеше в края, с ръце пред тялото, сякаш пазеше нещо от останалите.

Елена си спомни вечер в общежитието. Бяха млади, шумни и нетърпеливи да се покажат интересни. Нина беше облякла рокля, която харесваше. Елена направи шег за размера. Някой се засмя. Тя добави още една.

Дълго беше помнила случката като част от общата им глупост. Сега си спомни нещо, което тази удобна дума беше покривала: преди да заговори, самата тя се беше страхувала, че никой не я забелязва. Нина беше влязла с хубавата си рокля и за миг вниманието се беше преместило към нея. Елена знаеше как да го върне.

От това признание стана горещо в стаята. Отвори прозореца. Не беше забравила онзи страх. Беше забравила колко бързо го е превърнала в чуждо унижение.

Седна пред компютъра и потърси стария адрес на Нина. Имаше телефон, който общ приятел беше изпратил преди време. Написа дълго съобщение. В него обясняваше възрастта си тогава, собствените си тревоги и обстановката. Разказваше за изложбата. До края Нина се беше изгубила между причините, а Елена беше станала човек, достатъчно чувствителен, за да страда красиво от собствената си жестокост.

Прочете съобщението на глас. Звучеше добре. Тъкмо това я накара да го изтрие.

Във втория вариант написа, че постъпката ѝ е непростима. Спря пред думата. Ако обяви всичко за

непростимо, какво оставаше за Нина да каже? Щеше ли сега тя да трябва да я успокоява, да я убеждава, че не е чак толкова лоша? Елена си представи подобен отговор и усети облекчение, преди да го е получила.

Остави телефона. В кухнята изми една чаша. Чашата беше чиста. Тя я изми още веднъж, със старата увереност, че ако ръцете се занимават с нещо, мисълта може да бъде отложена.

Не можеше да се преструва, че желае само доброто на Нина. Желаше и собственото си облекчение. Искаше да чуе, че е добра жена, направила лоша шега много отдавна. Част от нея вече се сърдеше на Нина, задето въображаемият отговор още не беше дошъл.

Тази несправедливост я стресна повече от първоначалния спомен. Беше готова да повтори малка част от същата вечер: да използва другия човек, за да се почувства по-добре пред някого. Тогава пред компанията. Сега пред себе си.

Върна се на масата. Написа кратко признание за конкретната шега и за това, че беше продължила, въпреки че е видяла неудобството на Нина. Каза, че съжалява. Не спомена изложбата. Не попита дали Нина помни. Не поиска да чуе, че не е било толкова страшно.

Преди да го изпрати, се уплаши от друг извод: ако е наранила човек заради тялото му, с какво право прави изложба за срама? Обвинението можеше да отмени целия проект. Можеше да остане вкъщи и да се наказва, докато всички разберат колко сериозно приема вината си. Представи си как Николай ще я намери сред обърнатите платна и ще ѝ каже да не бъде толкова сурова към себе си.

Елена почти се усмихна от отвращение към тази готова сцена. Дори в наказанието си беше предвидила публика.

Не знаеше как се достига напълно чисто съжаление. В момента разполагаше с това смесено, неудобно чувство и с едно неизпратено съобщение. Можеше поне да не възлага на Нина да го поправи.

Натисна „Изпрати“.

След това изпрати на участниците условията за представяне на портретите им, за да могат да решат отново какво разрешават. Извинението не трябваше да остане единственото ѝ действие. Отказа се от бележка за каталога, в която наричаше изложбата свое лично избавление. На хората в нея не им беше възложено да я избавят.

Нина не отговори този ден. Елена проверяваше телефона си и всеки път се ядосваше на собствената си надежда. Към вечерта го остави в другата стая. Надеждата остана. Поне нямаше да я превръща във второ съобщение.

На масата лежеше снимката. Тя не я скъса и не изряза своето лице. Написа отзад годината и името на Нина, които помнеше. За останалите щеше да попита, вместо да измисля.

Когато се върна към автопортрета, жената на платното вече не можеше да бъде представена като невинна жертва на всички чужди погледи. Елена рисуваше и човек, който е гледал жестоко. Това беше по-трудно за понасяне от бръчките.

Остави картината на статива. Ако щеше да продължи, трябваше да работи с този човек. Нямаше друг, по-чист, на когото да възложи следващата постъпка.

18 Любовта няма предварителен изпит

Отец Павел се върна да види готовата картина на Николай. Докато чакаше художничката да приключи телефонен разговор, поправи залепеното си очило. Елена си помисли, че ако някога го рисува, непременно трябва да попита дали да остави лепилото.

Разказа му за Нина. Не повтори цялото съобщение. Не искаше изповедта да се превърне в редакторска консултация за по-успешно извинение.

- Не знам как да се обичам, когато си спомня такива неща - каза.

- Искате ли да обичате себе си, или да сте сигурна, че заслужавате любов? - попита той.

Елена не отговори веднага. От прозореца идваше светлина, която разделяше лицето му на две неравни части. Помисли си, че един портрет би могъл лесно да превърне това в символ. Предпочете да остави човека да седи.

- Искам да не ме смятате за жестока - призна. - Ето. И на вас ви разказах, за да ме разберете.

- Разбирането не изтрива стореното.

- Но има значение дали съм го направила, защото съм се страхувала. Нали има значение?

- За да разберете как да постъпите следващия път, има. За болката на Нина не знам дали е променило нещо.

Тя се почувства засегната. Беше очаквала от него повече милост. После чу в себе си нелепото желание той да бъде милостив чрез намаляване на чуждата болка.

- Значи трябва да остана виновна.

- За тази постъпка сте отговорна. Какво бихте искали да означава останалото?

Елена се изправи, отиде до чашите и се върна, без да донесе нищо.

- Не знам. Ако престана да се наказвам, страх ме е, че всъщност си разрешавам всичко.

Павел прокара пръст по дръжката на очилата.

- Веднъж прекъснах жена, която ми говореше за сина си. Не защото имах друг човек, който чака. Бях изморен и се ядосах, че не мога да ѝ дам отговор, с който да приключим. Казах нещо правилно с такъв тон, че тя повече не дойде при мен.

- Поискахте ли прошка?

- Да. Не се върна. Понякога се питам дали ми е по-мъчно за нея, или за това, че вече не ме смята за добър свещеник.

Той млъкна. Елена изчака края, в който подобна история обикновено се превръща в утеха. Краят не дойде.

- И с това служите? - попита тя.

- С това се опитвам да бъда по-внимателен към следващия човек. Не бих искал той да плаща за моето желание да се наказвам. Ако съм зает само с това колко съм виновен, пак може да не го чуя.

Елена усети, че не може лесно да се скрие нито зад добротата си, нито зад обвинението, че е изцяло лоша. И двете определения ѝ бяха предлагали край на разговора. Тук трябваше да остане и да реши какво ще направи.

- Можеш ли да се грижиш за някого, който е направил грешка?

- За другите понякога мога.

- Тогава поне знаеш как изглежда такава грижа.

Тя погледна портрета. Николай беше със следа от боя по ръкава. В картината имаше умора, но и внимание.

Нямаше нищо, което да удостоверява моралната му безупречност. Елена не беше смятала, че е необходимо.

- Като себе си - каза тя. - В заповедта за ближния това винаги ме е обърквало. Ако не се обичам, значи ли, че не мога да обичам никого?

- Не бих поставил такъв изпит пред човек. Познавам хора, които са сурови към себе си и въпреки това се грижат нежно за други. Ако им кажем, че любовта им е невалидна, само ще добавим обвинение. За мен тези думи канят към мярка на грижа, в която и ти присъстваш.

Елена си спомни майка си. Можеше да бъде жестока с нея и да стане посред нощ, когато е болна. Двете истини не се заличаваха взаимно. Нямаше нужда да нарича цялата им връзка фалшива, за да поиска част от нея да се промени.

- А ако любовта е само хранене, плащане на сметки и проверяване дали си жив?

- Това е нещо. Понякога трябва да научим и останалото. Например да слушаме, когато човекът ни казва, че го боли от нашите думи.

След като Павел си тръгна, Николай дойде без инструменти. Елена му разказа за съобщението до Нина. Той не я увери веднага, че е добър човек. Слуша и попита какво смята да направи по-различно.

Разговорът продължи до вечерта. Николай не поправи рамка. Елена не нарисова нищо. В един момент той поиска да си тръгне, защото беше уморен, и тя не прие това като отказ от нея.

Останала сама, си приготви вечеря. Грижата беше малка и лишена от въодушевление. Още се срамуваше от онова, което беше направила. И все пак не беше необходимо да остане гладна, за да се смята съжалението ѝ за истинско.

19 Изображението не е човекът

Първият текст за изложбата излезе с чуждо заглавие. Елена беше отговорила на въпроси за тялото, вярата и възрастта. Заглавието твърдеше, че „Художничка доказва защо всяка промяна е обида към Бога“.

За няколко минути почувства възторг. Беше голямо, ясно и звучеше така, сякаш някой най-после е забелязал работата ѝ. След това прочете думите отново и усети какво е изчезнало от разговора.

Мира пристигна с разпечатка.

- Ще поискаме поправка.

- Ако се обидят?

- Може. Но това не е онова, което каза.

Елена взе телефона. Написа на авторката, че изложбата не отрича грижата и личните решения, и посочи точните думи, които иска да бъдат коригирани. Отговорът дойде след час. Заглавието било избрано да привлече внимание. Щели да го променят.

Някои читатели вече спореха с него. Елена искаше да отговори на всички. Мира ѝ предложи да публикуват кратко пояснение и да не прекарат вечерта в доказване на самоличност пред хора, които са прочели едно изречение.

- И това ли е приемане? - попита Елена.

- Не знам. За мен е опит да стигнем до печатницата навреме.

Пояснението беше обикновено. Разграничаваше човешкото достойнство от идеята, че всичко трябва да остане непроменено. Канеше хората да видят картините и да решат сами какво намират в тях.

После разгледаха снимките за каталога. Елена посегна към изображение на Стефан, където бастунът беше извън кадъра. Стоеше по-чисто. Мира посочи съседната снимка.

- Той коя е избрал?

- Тази с бастуна.

Смениха файла. Беше дребно действие, което Елена можеше да пропусне, докато се бореше за правилно представяне на собствените си идеи.

В края на деня тя огледа портретите. Всеки съдържаше избори: светлина, ъгъл, цвят, момент. Дори най-честната картина не беше целият човек. Вера имаше часове с ученици, които тук никой не виждаше. Николай имаше живот, преди да я познава. Мира не беше нито публикуваната снимка, нито обидният коментар.

Елена написа за каталога изречение, което не обещаваще разкриване на истинската същност. Портретите бяха срещи, а не окончателни определения.

После затвори програмата. На масата имаше трохи, които не присъстваха в нито една публикация за ателието. Изчисти ги. Вече нямаше причина и това движение да изглежда красиво.

Отворената врата

20 Цената да бъдеш видим

От „Нова“ се обадиха дванадесет дни преди откриването. Приемали част от условията, но сравнението между сегашен и възможен образ било в основата на събитието им. Можело да го нарекат по друг начин. Можело демонстрацията да бъде в ъгъл. Константин звучеше уморен.

- Опитах - каза. - Това е предложението, което мога да направя.

Елена му благодари, че е обсъдил условията. После каза, че няма да подпише. Гласът ѝ беше спокоен. Ръката под масата не беше.

След разговора отвори сметките. Нямаше чувство за нравствена чистота. Имаше недостиг. Ако изложбата останеше в първоначалния си вид, щеше да плати повече, отколкото можеше да отдели.

Позвъни на печатницата. Намали броя на каталозите. Реши, че част от портретите ще останат без нови рамки. Уговори с Николай да използват наличните, без той да работи безплатно до изнемога. Отмени големия рекламен банер. Галерията щеше да има табела на вратата и покани, които Мира вече беше завършила.

- Ще изглежда по-малко - каза младата жена.

- Ще е по-малко.

Трудно беше да го произнесе без второ изречение, което да превърне загубата в духовна печалба. По-малката изложба можеше да достигне до по-малко хора. Някои

идеи щяха да останат в чекмеджето. Елена действително съжаляваше за това.

Вечерта Константин изпрати учтиво съобщение, че остават отворени за бъдещо сътрудничество. Тя не му отвърна с проповед. Написа, че би разговаряла за предложение, съвместимо с работата ѝ. Не знаеше дали някога ще има такова.

После отиде до банкомата, за да изтегли сумата за печата. Докато чакаше, видя отражението си върху тъмния екран. Изглеждаше притеснена и по-възрастна, отколкото сутринта. За миг изпита гняв към лицето си, сякаш то беше виновно, че изборите оставят следи.

Прибра парите. Купи хляб на връщане. Жената зад щанда попита дали иска и нещо сладко. Елена каза да. Не беше награда за добродетел. Беше гладна.

В галерията постави столовете така, че посетителите да могат да седат, без да се озовават в центъра на вниманието. Намали силата на една лампа. Отдели тихо място близо до изхода. Това нямаше да попадне в рекламния текст, но Стефан щеше да го забележи.

Към полунощ помещението още не изглеждаше готово. Елена изключи осветлението и си тръгна. Пропуснатата работа щеше да остане за утре. Ако изложбата искаше живи хора, трябваше да позволи поне на един от тях да спи.

21 Майката не дава общо разрешение

Мария се съгласи да позира у дома си. Постави условие да бъде с хубавата жилетка и да не се разказва колко е сама. Елена прие. Майка ѝ не беше суров материал за благородна история.

Първият сеанс мина в разместване на възглавници. Мария искаше да знае дали косата ѝ е добре. Елена отговори, че е. После майка ѝ попита дали светлината показва твърде много.

- Показва лицето ти.

- Да, за него питам.

Елена премести стола малко встрани. Не всяко желание за друга светлина беше молба за заличаване. И тя самата не би искала да я рисуват под осветлението в асансьора.

Докато работеше, Мария разказа за своята майка. Веднъж се върнала от училище с разкопчана яка и получила забележка, преди да я попитат как е минал денят. Баба ѝ вярвала, че светът е опасен и че подреденото момиче ще бъде пощадено.

- А беше ли? - попита Елена.

- Не винаги.

Майка ѝ гледаше към прозореца. В гласа ѝ нямаше опит да се оправдае. Имаше умора от правило, което беше спазвала и предала, без да получи обещаното спокойствие.

- Когато ми говориш за килограмите, не се чувствам пазена - каза Елена.

Мария се намръщи.

- Не мога ли да искам да ти е добре?

- Можеш. Искам само да ме питаш как съм, преди да решиш какво не ми е наред.

Рисуваха още половин час. Мария не даде обещание за нов характер. Елена не поиска такова. Беше поискала конкретна промяна, достатъчно малка, за да могат да забележат дали се случва.

Няколко дни по-късно майка ѝ видя картината. Ръцете върху коленете бяха по-стари от ръцете, които помнеше. Лицето обаче имаше внимание, което позна.

- Може да я покажеш - каза. - Само без онзи разговор за самотата.

- Без него.

- И не пишете, че съм героиня. Ще трябва да се държа като такава.

Елена се усмихна и записа само името. Когато си тръгваше, Мария стана да изпрати дъщеря си. Погледна я от главата до краката. Елена се стегна по навик.

- Този шал ти отива - каза майка ѝ.

Имаше и други възможни изречения. Мария беше избрала това. Елена благодари, без да пита дали комплиментът означава, че най-после е получила цялостно одобрение. За тази вечер една внимателна дума беше достатъчна.

22 Изложбата

В деня на откриването заваля. Един от каталозите беше отпечатан с леко разменени цветове. Две чаши се счупиха при подреждането. Човекът, който беше обещал да донесе още столове, забрави.

Елена стоеше до вратата и се опитваше да изглежда като автор, на когото всичко това не пречи. Пречеше ѝ. Мира сложи счупените чаши в кутия, залепи надпис върху нея и попита къде да постави поканите. Денят продължи.

Първи влязоха Вера и Стефан. Той забеляза свободното място край стената и седна без обяснение. Вера разгледа картината си. Беше с ризата, която сама беше избрала, и с онова малко пространство кожа над яката, за което никой вече не преговаряше.

Мария дойде с прическа и чадър. Николай ѝ помогна да го остави. Отец Павел пристигна по-късно и веднага беше попитан от непознат дали изложбата е против религията. Отговори, че най-добре е първо да разгледат.

Елена произнесе кратки думи. Не каза, че всички са свършени. Не можеше да го повярва за някои свои навици, а и не виждаше защо хората трябва да са свършени, за да стоят в една стая без унижение. Благодарни на участниците, че са ѝ позволили да ги види.

Един посетител се спря пред автопортрета, който беше завършила едва предишната вечер.

- Можехте малко да смекчите лицето - каза. - Нали сте художник.

Елена усети старата горещина по врата. За миг искаше да обясни цялата изложба или да обърне картината.

- Избрах да го оставя така - отговори.

Той сви рамене и премина нататък. Спря пред портрета на Стефан.

- Колко е вдъхновяващо, че не се предава - каза. - Човек гледа това и разбира колко малко право има да се оплаква.

Стефан седеше на няколко крачки от него. Погледна първо картината, после бастуна до стола си. Елена видя движението и понечи да заговори, но посетителят вече сочеше рамката и я питаше за техниката. Тя му отговори.

Елена си представи как разказва този разговор на Мира. В историята щеше да бъде спокойната художничка, устояла на чуждата оценка. Щеше да пропусне колко силно още иска да бъде харесана. Забеляза готовия разказ и реши засега да не го разказва. Попита Вера дали иска да седне.

До портрета на Николай едно дете попита защо ръката има линия. Николай каза, че някога се е порязал и кожата е зараснала така. Детето прие отговора и попита за отвертката. На възрастните често им трябваше по-дълга история, за да понесат същото изображение.

Вечерта се събраха достатъчно хора, за да стане топло. Продадоха се две картини, които нямаше да покрият всички разходи. Няколко посетители написаха хубави думи. Един си тръгна бързо. Жена поиска да поговори със Стефан, но той каза, че е уморен, и тя се отдръпна.

Когато последният гост излезе, Елена свали обувките си и седна на пода. Николай ѝ подаде вода. Мира гледаше нещо на телефона, но не снимаше.

- Как беше? - попита той.

Елена огледа стаята. По стените имаше лица, които още не бяха продадени. В ъгъла имаше мокри чадъри. Майка ѝ беше забравила ръкавиците си.

- Случи се - каза тя.

За тази вечер това беше най-точният отговор.

23 Празното място

Стефан позвъни малко след девет. Елена вече беше в галерията и събираше чашите. Първо помисли, че е забравил нещо.

- Искам да свалиш портрета ми - каза той.

Тя остави една чаша върху друга. Стъклото иззвънтя.

- Сега ли?

- Днес.

От мястото си виждаше картината. Беше най-силната в изложбата. Не го беше направила по-здрав или по-тъжен. Беше намерила точния цвят около очите, особеното положение на ръката, светлината върху бастуна. Между два сеанса Стефан беше поискал да промени позата. Тя я беше променила. Беше му изпратила и готовия портрет, и снимката за каталога. Той беше одобрил и двете.

- Ако има нещо в картината... - започна тя.

- Няма.

Елена изчака.

- Чух човека вчера - каза Стефан. - Онзи, когото вдъхновявам.

Тя си спомни посетителя пред платното и собственото си мълчание. Беше приела думите му за несръчни, но добри. После вечерта беше продължила.

- Мога да обясня в текста до картината, че...

- Не искам още текст.

Стефан пое въздух. Елена чу паузата и не я запълни.

- Вчера ме болеше. Искях да седна. Ако беше дошъл автобусът по-рано, щях да си тръгна по-рано. Сега това е история как не се предавам.

- Аз не съм искала да те представя така.

- Знам. И пак не искам да стоя на тази стена.

Тя притисна телефона до ухото си. Имаше няколко готови изречения за свободата на зрителя да вижда различно. Нито едно не можеше да свали картината.

- Ще я махна днес - каза.

- Благодаря.

Благодарността дойде преди действието и не ѝ донесе облекчение.

- А каталозите?

- Раздадените не можеш да върнеш. Не печатай нови с мен. И не използвай снимката за реклама.

Елена записа това на гърба на една покана. Попита дали иска да прибере портрета. Стефан каза, че ще се уговорят през седмицата. Не добави, че картината е хубава. Тя се хвана, че чака точно това.

След разговора отвори съобщението, в което той беше разрешил участието си. Прочете го до края. Датата, избраната снимка и условията си бяха там. Затвори го и се обади на Николай.

- Трябва да свалим една рамка. Ще можеш ли да дойдеш? Той попита колко е тежка и каза кога ще пристигне.

Докато чакаше, Елена постави чисто платно на пода до стената. То беше достатъчно голямо за празното място. Беше започнала друга картина, която можеше да довърши до вечерта. Премери я с поглед, после я върна в ателието.

Николай дойде с работните си ръкавици. Тя му каза какво е поискал Стефан. Той премести стола, който пречеше да стигнат до рамката.

- От твоята страна първо - каза.

Вдигнаха портрета. За миг долният край опря в стената и Елена усети как боята зад рамката драска. Понечи да

каже да внимават, макар Николай вече да беше отместил платното. Сложиха го върху подготвената покривка и го занесоха в ателието.

На стената остана правоъгълник от малко по-светла боя. Елена свали и етикета с името. Единият му край се скъса; отстраняването на залепналата хартия ѝ отне повече време от самата картина.

Николай посочи съседните рамки.

- Да ги съберем ли?

- Не.

Той прибра ръкавиците. Не ѝ каза, че е постъпила добре. Тя също не го попита.

След като си тръгна, Елена огледа стената от входа. Портретът беше държал цялата подредба. Без него другите лица изглеждаха по-далеч едно от друго. Тя премести една лампа, после я върна.

До обяд влезе посетител с каталога в ръка. Погледна празното място, после снимката на Стефан.

- Продадена ли е?

- Не. Човекът поиска да я свалим.

Посетителят затвори каталога. Елена не обясни какво е направила правилно при подготовката. След малко той продължи към портрета на Вера.

В ателието тя покри картината. Когато остави плата, краят на бастуна още се виждаше. Издърпа го надолу.

През следващите дни няколко пъти понечи да премести съседните рамки. Всеки път трябваше да се откаже отново. Правоъгълникът остана видим до последния ден, без име и без обяснение до него.

24 След добрия ден

Още преди обаждането на Стефан Елена се беше събудила с подпухнали очи и с чувството, че е похарчила твърде много. Огледалото в банята не знаеше за изложбата. Показваше лицето ѝ с равнодушна точност.

Тя се беше навела към него, беше намерила нова линия и за няколко секунди се беше върнала към стария живот. Как се е оставила така. Защо не е спала. Защо другите изглеждат по-добре. После се беше ядосала и на това, че след всичко написано и нарисувано още мисли по същия начин.

Беше намерила начин да се провали и в самоприемането. Когато Мира дойде по обяд, Елена още държеше скъсания етикет. Прибра го в чекмеджето. Младата жена остави чантата си и отвори каталога на страницата с разменения цвят.

Елена разбра, че трябва да обсъдят причината с печатницата. Вместо това каза:

- Трябваше да го провериш по-добре.

Думите излязоха с интонацията на Мария. Мира затвори каталога.

- Пробата беше одобрена от двете ни.

Елена си спомни. Беше бързала, беше кимнала и беше отишла да довърши платно. За миг поиска да обясни колко много задачи е имала. После видя ръцете на Мира, неподвижни върху корицата.

- Права си. Аз също я одобрих. Прехвърлих ти вината. Извинявай.

Мира кимна веднъж. Не отвори каталога отново.

- Адресът на печатницата е в общата папка. И пробата е там.

- Ще им се обадим ли?

- Аз ще тръгвам.

Прибра зарядното, сгъна кабела и провери дали не е оставила нещо до компютъра. Елена остана до масата. Мира облече якето си и каза довиждане с обичайния си глас. Тъкмо той направи вратата след нея толкова тиха.

Елена се обади сама. Печатницата призна отклонението и предложи малък допечатан тираж. Тя поиска от него да отпадне и портретът на Стефан. Попитаха кой ще изпрати новия файл. Елена почти каза името на Мира.

- Аз ще го подготвя - отговори.

Отне ѝ целия следобед. Размести една страница, загуби номерацията на друга и трябваше да отвори старите указания. Преди да изпрати файла, провери всяка страница поотделно.

Към вечерта написа на Мира дали уговорката им за свалянето на изложбата остава. Отговорът дойде след час.

„Няма да дойда за свалянето. Всички готови файлове са в общата папка. Благодаря за разбирането.“

Елена прочете съобщението няколко пъти. В него нямаше дума, с която да се скара. Написа, че е изтощена и че Мира знае колко труден е бил денят. Изтри го. Написа само: „Разбрах. Ще уредя помощта.“

После позвъни на Николай. Уговориха кой ден ще може да дойде и кои рамки трябва да свалят двамата. Елена записа часа. До него вече имаше името на Мира. Зачеркна го, но буквите останаха четливи.

В общата папка намери снимките от откриването. На една беше наведена към Стефан, с ръка върху облегалката на свободния стол. Не беше ласкателен тъгъл. Не беше и чужда жена. Запази снимката за себе си. Съобщението, с което щеше да поиска разрешение за публичната ѝ употреба, остана неизпратено.

На следващата сутрин Мира не дойде. Елена отвори сама, избърса масата и провери пощата. Новият файл беше приет от печатницата. От Мира нямаше нищо.

Когато вратата изскърца, тя вдигна глава твърде бързо. Влезе посетител. Елена го поздрави и остави телефона до недопитото кафе.

25 Неделно утро

Мария поиска ръкавиците си и Елена ги занесе в неделя. Майка ѝ беше купила сладкиш, за който първо каза, че не бива да се яде много, а после отрязва две щедри парчета.

- Как мина след това? - попита.

Елена разказа за посетителите, за сваления портрет, за поправката в каталога и за сметките. Мария слушаше. Погледът ѝ се спря върху сладкиша на дъщеря ѝ. Елена изчака.

- Искаш ли чай? - каза майка ѝ.

- Искам.

Това не доказваше окончателна промяна. Но Елена забеляза спестената забележка, както беше свикнала да забелязва произнесената.

На шкафа стоеше малка репродукция на портрета. Мария я беше сложила до снимката на съпруга си. Не на видно място за всеки посетител, но и не в чекмедже.

- Харесваш ли я? - попита Елена.

- Свиквам.

Дъщеря ѝ прие отговора. Майка ѝ не беше длъжна да види себе си веднага така, както я вижда художничката.

Телефонът на Елена извъня. Беше съобщение от Нина. Помнеше онази вечер. Благодареше за признанието, но не искаше среща и не искаше случката да бъде използвана в изложбата или в публичен разказ.

Елена прочете текста два пъти. Първо я заболя, че няма покана за помирение. После разбра, че отговорът съдържа ясна граница. Написа, че я приема и че няма да използва историята ѝ. Не добави друго.

Още имаше изкушението да обясни колко много е мислила за случката. Нина не беше поискала отчет за

работата на съвестта ѝ. Елена изключи екрана и остави отговора да бъде такъв, какъвто беше получила. Болеше я. Не беше нужно да обявява тази болка за доказателство, че границата е несправедлива.

Мария попита дали има проблем.

- Старо нещо - каза Елена. - Човек ми отговори.

Майка ѝ не настоя. Седна с чая си и започна да разказва за съседка, която беше върнала погрешно получен колет. Историята нямаше очевидно отношение към божествения образ. Съдържаше обаче човек, който беше занесъл на друг човек нещо, което не му принадлежи.

На връщане Елена мина пеша през няколко улици. Във витрина видя рокля и спря. Помисли си, че вероятно няма да ѝ стои като на манекена. Това беше вярно. Влезе да провери дали ще ѝ стои като на нея.

Не я купи. Цветът не ѝ хареса на дневна светлина. Излезе без разочарованието, че тялото ѝ е провалило дрехата.

Николай се обади и попита дали следващия петък иска да вечерят. Елена каза да и попита къде. Той предложи място с удобни столове. Тя се засмя.

Останалата част от деня не получи заглавие. Прибра се, сложи чайника и отвори прозореца. Нямаше окончателно разрешение от майка си, от Нина или от огледалото. Имаше достатъчно място да живее в неделята си.

26 Не за работа

Два дни преди края на изложбата Мира написа, че ще мине да върне един кабел. Елена прочете съобщението веднага и отговори след няколко минути, за да не личи колко го е чакала.

Подреди масата. После прибра разпечатките със задачите за свалянето. На предишни посещения Мира понякога още не беше съблякла якето си, когато Елена вече ѝ показваше нещо, което трябва да бъде готово.

Младата жена дойде в четири. Остави кабела в малка хартиена торба.

- Мислех, че е моят. Този е твойт.

- Благодаря. Искаш ли чай?

- Мога да остана малко.

Елена донесе две чаши. Мира седна с якето си на облегалката и чантата до крака. Не отвори компютъра.

Погледът ѝ се спря на стената.

- Там беше Стефан.

- Помоли да го свалим.

Мира погледна за миг към ателието, после към чашата си. Елена можеше да разкаже колко ѝ е струвало, как се е отказала да постави друга картина, как е променила каталога. Премести захарта по-близо до нея и замълча.

- Съжалявам за онова, което ти казах - започна след малко. - Аз одобрих пробата. А оставих теб да отговаряш за нея.

- Помня.

Елена погледна към прибраните разпечатки. Краят на една се подаваше от чекмеджето.

- И знам, че вече се извини - добави Мира. - Просто още не ми е минало.

- Добре.

Думата прозвуча неуместно весело. Елена остави чашата си.

- Искях да кажа, че те чух.

Мира прокара пръст по дръжката. Чаят беше твърде горещ. Изчака да изстине, без да помага на Елена да намери следващото изречение.

- Не ми се идва, ако всяко идване ще е работа - каза тя. - А когато нещо се обърка, аз ще съм тази, която е трябвало да внимава.

- Няма да ти оставям задачи без да те питам.

- Днес нямам сили и за обещания.

Елена кимна. Прибра подаващия се лист докрай.

За известно време слушаха шума от улицата. После Мира разказа за логото, което клиентът още искал „по-тихо, но да се чува повече“. Беше изпратила нов вариант. Получила отговор, че вече е тихо, но не се чува.

Елена се засмя. Мира също, кратко. След това между тях пак стана неудобно. Елена не опита да задържи смеха с още една шега.

- Аз се опитвам да спирам работа вечер - каза Мира. - Изключвам известията. После ги включвам, за да видя дали някой е забелязал, че съм ги изключила.

- Забелязва ли?

- Обикновено не. Това също ме дразни.

Отпи от чая. Елена не ѝ каза, че на нейната възраст има много време. Попита дали спи по-добре. Мира каза, че понякога.

Когато чашата ѝ се изпразни, погледна часа и взе якето си. Елена се изправи заедно с нея.

- Виждам, че сте намерили помощ за свалянето - каза Мира.

- Николай ще дойде. Уговорихме се.

- Аз няма да дойда.

- Знам.

На вратата Елена понечи да я прегърне. Мира вече беше преметнала чантата през рамо. Елена ѝ подаде торбата, в която беше останало зарядно.

- Това е твоето.

Мира го прибра.

- Чаят беше хубав.

- Пак има.

Младата жена кимна, без да обещае кога ще дойде. Елена остана до вратата, докато тя завие. После се върна при двете чаши. Едната беше оставила кръг върху масата. Избърса го и постави кабела в чекмеджето.

Разпечатката за свалянето лежеше отдолу. Името на Мира още можеше да се прочете под чертата. Елена преписа списъка на чист лист с хората, които действително бяха обещали да дойдат.

27 Завръщането на лицето

Последния ден на изложбата Елена дойде рано. Галерията беше тиха. Светлината върху стената постепенно стигаше до автопортрета и го показваше без особен драматизъм.

Тя постави стол пред него. Беше прекарала седмици в разговори за хората, които се виждат и крият. Сега ѝ беше приятно да не говори. В картината имаше лице на жена, която е живяла достатъчно, за да има повече от един израз.

Отец Павел беше оставил бележка в книгата за посетители. Пишеше само, че е благодарен за срещите. Нямаше заключение от името на Бога. Елена оцени липсата му.

Не беше решила дали вярва по същия начин като него. Някои негови думи ѝ бяха станали близки. Други още я спираха. Но вече не мислеше, че трябва да приключи спора за съществуването на Бога, преди да престане да се отнася към лицето си като към провал.

Ако божественият образ означаваше способност да обичаш, можеше поне да провери дали в тази способност има място и за човека, който носи собственото ѝ име. Ако беше само голяма човешка метафора, пак не виждаше причина тя да свършва при всички други.

Вратата се отвори. Влезе жена, която беше видяла плаката твърде късно. Разгледа картините бавно и накрая се спря до Елена.

- Вие ли сте?

- Да.

- По-хубава сте на живо.

Комплиментът беше добронамерен. Елена се усмихна и благодари. Вече нямаше нужда да превръща всяка дума

за външността в спор. Жената постоя още малко и попита как се рисуват ръце. Елена ѝ показа една скица.

Следобед Николай помогна да свалят платната. Работиха бавно, по двама при тежките рамки. Мира не дойде. Елена не поглеждаше към вратата, за да провери дали е променила решението си.

Преди да свалят останалите картини, тя постоя пред мястото на Стефан. Правоъгълникът беше останал празен до края. Портрета му бяха предали през първата седмица, покрит и без снимка за страницата на галерията.

Вера прибра портрета си за няколко дни, за да реши къде би го поставила. Мария беше казала, че картината ѝ може да остане в галерията още малко.

Автопортретът не се продаде. Елена го занесе у дома и го постави върху нисък шкаф, на място, където можеше да го вижда, без да стои пред него за проверка.

В банята огледалото имаше малко петно от вода. В първата сутрин на работата тя би го измила, после прозореца, после всичко, което може да отложи собственото ѝ лице. Сега взе четката за зъби.

Погледна се. Хареса едни неща, други не. Вече знаеше, че това също може да бъде обикновено човешко утро.

От кухнята чайникът изщрака. Елена излезе, преди да е приключила с оценяването.

Огледалото остана само в стаята.

След огледалото

Въпросът дали се опитваме да подобрим Божието дело звучи смело, когато става дума за бръчка. Става по-труден, ако става дума за болка, за зъб, който трябва да бъде лекуван, или за навик, с който нараняваме близък човек. Ако всяка промяна бъде обявена за недоверие към сътворението, грижата може да се окаже забранена точно когато е необходима.

Затова тази история не приема, че човекът е завършен предмет. Хората растат, стареят, учат се и понякога имат нужда от чужда помощ. Достойнството им не изисква неподвижност. То изисква промяната да не бъде основана върху убеждението, че досегашното им съществуване е било недопустимо.

Тук има важна трудност. Любовта и омразата към себе си рядко идват с отделни етикети. Човек може да започне промяна от страх и по пътя да открие грижа. Може да говори за грижа, докато ежедневно се унижава. Не е нужно да притежава напълно чист мотив, за да вземе разумно решение. Нужно е да вижда достатъчно ясно какво прави, какво очаква от него и коя цена е готов да плати.

Една прическа може да донесе удоволствие. Не може да гарантира, че никой няма да ни отхвърли. Добре направеният портрет може да покаже нещо истинско. Не може да съдържа целия живот на човека. Самоприемането може да смекчи начина, по който се отнасяме към себе си. Не отменя нуждата от извинение, когато сме причинили болка.

Елена не стига до ден, в който завинаги се харесва. Такава развръзка би поставила ново условие пред читателя: сега трябва да постигне постоянно спокойствие, за да бъде успешен в освобождаването си. Тя стига до възможността

да се грижи за себе си и в ден, в който не се харесва. Това е по-несъвършено, но по-пригодно за живот.

Срамът също не е еднакъв във всичките си прояви. Неудобството от причинена вреда може да ни спре и да ни накара да я поправим. Убеждението, че самото ни тяло е неприемливо, често не посочва постъпка, която може да се промени. Изисква човекът да изчезне. Личната скромност, желанието да не бъдем снимани и правото да се облечем не са автоматично доказателства за такъв срам. Понякога са начин да пазим живота си от чуждо разпореждане.

За вярващия читател Божият образ може да бъде основание да откаже унижението, включително собственото. Това не решава всички въпроси за греха, свободата или страданието. За невярващия достойнството може да има друг език. В ежедневието двамата могат да се срещнат при същия стол, оставен за уморен човек, и при същия отказ да оценяват чуждото тяло без покана.

Когато Елена излиза от банята, тя не е приключила със себе си. Предстоят ѝ сметки, картини и разговори, в които пак може да се провали. Предстои ѝ и чай, който изстива. Тя избира да стигне до него, без първо да получи благоприятна присъда за външността си.

Може би оттук започва достатъчно честен отговор на началния въпрос. Стремещът към промяна има различни лица. За да го разберем, можем да попитаме дали той ни помага да живеем с повече грижа и отговорност, или отлага живота до деня, в който най-после няма да имаме нищо за поправяне.

Вторият ден непрекъснато се отдалечава. В първия понякога има място за нас още сега.

Библейски препратки

Библейските мотиви в повестта са литературни поводи за разговор. Думите на отец Павел принадлежат на художествения персонаж и не представляват официална позиция на църква. „Образ и подобие“ не е използвано като твърдение, че Бог има конкретни човешки физически черти.

Битие 1:26-31 е отправната точка за въпроса за човека като Божи образ и за добротата на сътворението. Битие 2:25 и 3:7-21 съдържат мотивите за голотата, срама, криенето, въпроса към Адам и обличането на хората. Разговорът в глава 14 предлага литературен прочит на тези мотиви, без да свежда целия разказ за грехопадението до телесен срам.

Матей 22:37-40 е препратката към любовта към Бога и към ближния като към себе си. Разговорът в глава 18 не извежда от текста условие човек първо да постигне пълно самохаресване, за да може да обича другите.

За разграничението между външност и достойнство е проверен и Катехизисът на Католическата църква, параграфи 355 до 365. Това е конкретен пример за християнско разбиране на човешката личност като телесно и духовно единство, а не обзор на всички богословски традиции.

Използваните библейски пасажии са сверени по изданието King James Version, достъпно в Bible Gateway. В художествения текст мотивите са предадени свободно на български. Разсъжденията за грижата, срама и семейните отношения са част от историята, а не изложение на клинични теории.

Битие 1:26-31; Битие 2:25; Битие 3 Матей 22:37-40
Катехизис параграфи 355 до 365

Огледалото не знае целия ти живот.

Елена рисува чуждите лица с нежност. Своего непрекъснато поправя.

Изложбата ѝ „Преди да се скрия“ трябва да бъде място без унижение. Но един портрет изчезва от стената, а едно извинение не връща близостта.

Философска повест за срама, тялото и вярата. За правото да бъдем несъвършени и отговорността да чуваме другия.



ОРИОН СЕЙНТ

Картина „Агапе“ · детайл